

Erfgoed heeft vele vaders. De bungalows in Kaliurang

Zo'n veertig jaar geleden ontstond in Indonesië aandacht en waardering voor (koloniaal) gebouwd erfgoed. De aanleiding daarvoor waren talloze kantoor- en woongebouwen en wegverbredingen die in hoog tempo uit de grond werden gestampt in reactie op de snelgroeiende economie. Omdat die projecten meer dan eens ten koste gingen van historische gebouwen, ontstond er een geleidelijk alsmaar luider wordende roep om aandacht en waardering voor de stille maar tastbare getuigen van het, onder andere koloniale, verleden die decennia lang het Indonesische straatbeeld hadden bepaald.

Wat destijds onontgonnen terrein was, is inmiddels een volledig geïntegreerd onderdeel binnen ruimtelijke ontwikkelingen geworden – althans op papier; in de praktijk worden wetten en voorschriften over bouwprocedures en -constructies, ook die voor monumenten, geregeld met voeten getreden. Anno 2021 heeft iedere zichzelf respecterende gemeente een commissie die bij de beoordeling van bouwplannen het belang en de kwaliteit van historische architectuur weegt.

Naarmate de waardering voor gebouwd erfgoed toenam, ontwikkelde zich ook de grondslag voor die waardering. Waar aanvankelijk vooral architectonische kwaliteit (ontwerp, constructie, materiaal) en een relatie met (cultuur)historische ontwikkelingen de doorslag gaven, speelden al snel ook economische overwegingen een rol. Vooral de monetaire crisis die Indonesië vanaf 1997 enkele jaren in haar greep hield, leidde ertoe dat menig eigenaar zijn koloniale vastgoed omtoverde tot restaurant, koffieshop (inclusief barista) of boetiek hotel. Transformaties die slim en doeltreffend inspeelden op de vraag van een groeiende groep gegoede en bereisde middenklassers naar sfeervolle plekken waar je, als ware het je eigen woonkamer of tuin, in ruim bemeten banken en stoelen onder het genot van latte machiato, moc- en cocktails, fried onion rings en soto ayam je vrienden ontmoette.

Nieuwe perspectief

Over de erkenning, de betekenis, de transformatie en het gebruik van koloniaal gebouwd erfgoed Indonesië is inmiddels het nodige gezegd en geschreven. Dat desondanks (nog) niet aan alle aspecten van dit erfgoed aandacht is besteed, is zowel het gevolg van de gebruikte bronnen als van het perspectief van onderzoekers, en de wisselwerking tussen die twee. De ambitie van de publicatie *What Bungalows Can Tell* is in dat opzicht oorspronkelijk en verfrissend: vanuit de gedachte dat bronnen observaties en interpretaties sturen, demonstreert het hoe verschillende bronnen tot verschillende verhalen leiden. Als casestudy dienen de koloniale bungalows in Kaliurang.

Kaliurang is gelegen aan de voet van de vulkaan Merapi, ten noorden van de provinciale hoofdstad Yogyakarta. Dankzij zijn ligging is het klimaat koel en het landschap spectaculair. Door de aanleg van betere wegen werd het dorp vanaf de jaren 1920 een populair oord voor stedelingen die het warme laagland voor een weekeinde of zelfs een hele vakantie wilden ontvluchten; een fenomeen dat tot op de dag van vandaag voortduurt. Om de vraag naar accommodatie te faciliteren, werd rond 1925 een verkavelingsplan voor 69 percelen ontworpen. Het zijn deze percelen waarop de voornamelijk Europese opdrachtgevers hun buitenhuizen realiseerden.

Paolette Holst schetst kort maar krachtig de ontstaansgeschiedenis en het stedenbouwkundig plan van Kaliurang. Aan de hand van 56 foto's brengt ze bovendien fraai de uiteenlopende ontwerpen van de woningen en hun huidige conditie in beeld. Interessante informatie voor wie geïnteresseerd is in koloniale architectuur in Indonesië, ook al het verhaal an sich enigszins een variatie op een thema. Die laatste kanttekening geldt ook grotendeels de bijdrage van Brigita Murti. Hoewel Murti de uitdagingen rond het gebruik en het behoud van de bungalows in een bredere context plaatst, levert haar betoog weinig nieuwe inzichten of opvattingen op. Een belangrijke observatie die ze echter ook maakt, is dat in Kaliurang de lokale bevolking de bungalows niet uitsluitend beschouwt als getuigen van het koloniale maar ook van het 'eigen' verleden en zorg draagt voor hun onderhoud. Murti refereert in dit verband aan Wisma Kalioerang, de bungalow waar, volgens haar, 1948 de Overeenkomst van Kaliurang werd getekend waardoor de bungalow behalve met het koloniale verleden ook met de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd verbonden is. Omdat met name dat laatste aspect appelleert aan de beleavingswereld van Indonesiërs en hun betrokkenheid bij (het behoud van)

dat erfgoed vergroot, betoogt Murti dat dit aspect een veel prominenter rol dient te krijgen in de analyses en beschrijvingen van erfgoed in Indonesië in het algemeen, en de bungalows in Kaliurang in het bijzonder.

Hoe uiteenlopend lokale verhalen kunnen zijn, beschrijft Mira Asriningtyas in haar bijdrage over spook- en geestverschijningen; een fenomeen dat in Westerse monumentenbeschrijvingen geen enkele rol speelt. Asriningtyas pleit voor het integreren van deze verschijningen in verhalen over erfgoed omdat – zoals ze toelicht – spoken en geesten verbonden zijn met lokale mythen en de daaruit voortvloeiende wijsheden en gewoonten, zoals een respectvolle en duurzame omgang met de natuur en elkaar. Om die inmiddels danig verstoorde omgang te herstellen bieden, volgens Asriningtyas, de verhalen en de signalen van geesten en spoken een goed houvast.

What Bungalows Can Tell doet wat de titel belooft: het beschrijft uiteenlopende manieren waarop we naar (koloniaal) gebouwd erfgoed kunnen kijken. Voor wie benieuwd is naar een niet-Westers perspectief op dat erfgoed en/of meer wil weten over Kaliurang, is de publicatie een aanrader.

Pauline K.M. van Roosmalen

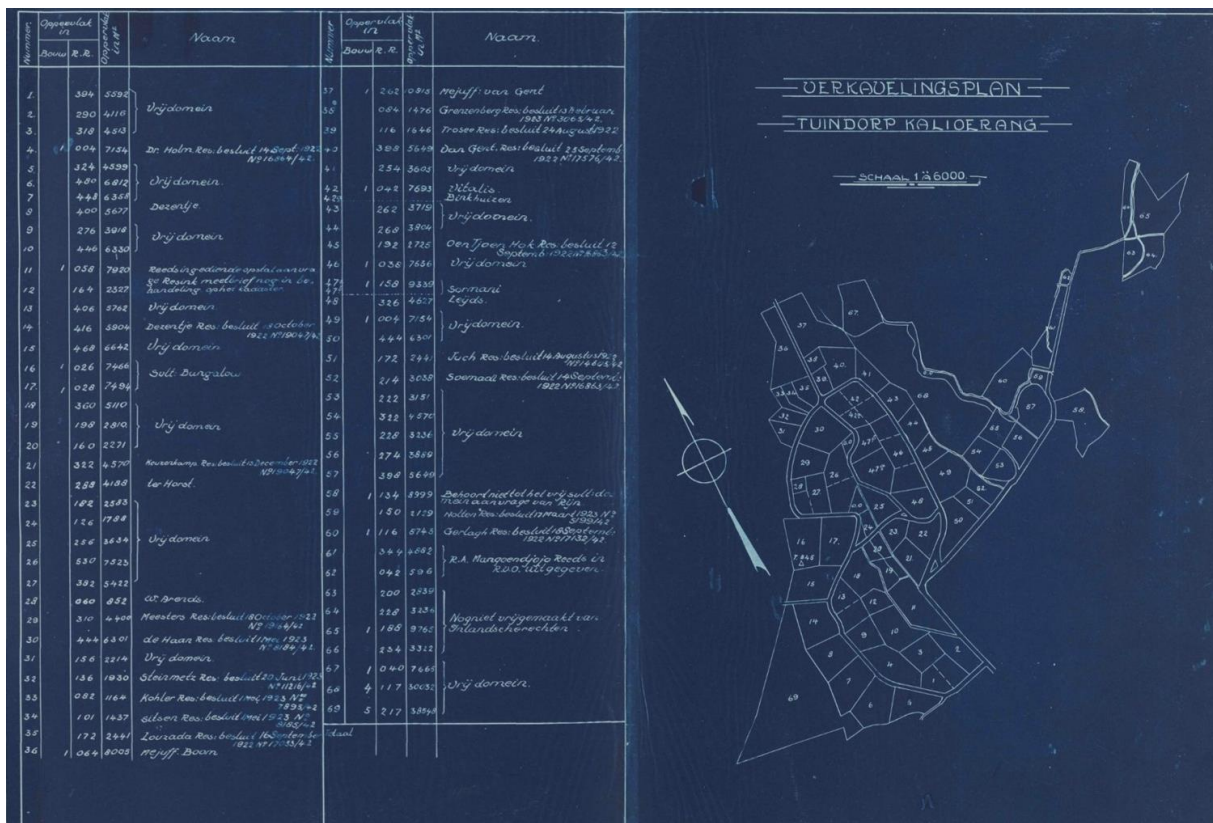
Mira Asriningtyas, Paoletta Holst, Brigita Murti, *Hal-Hal yang Dikatakan oleh Bungalow / What Bungalows Can Tell*, Onomatopee Projects, 2021.

Wisma Kalioerang, de villa waar Indonesië en Nederland in 1948 vergaderden in een poging een einde te maken aan hun gewapende conflict, vertelt (ook) een niet-koloniaal verhaal.

Balai Istirahat Pegawai Sri Hargono is een voorbeeld van een bungalow in de stijl van een Europese villa.

Verkavelingsplan van Kalioerang (ca.1920) met een aanduiding van de 69 percelen en hun, op dat moment bekende, eigenaren. Vijf percelen zijn 'Nog niet vrijgemaakt van Inlandsche rechten' en 28 percelen zijn nog niet uitgegeven. De namen van vier eigenaren suggereren dat de eigenaren niet-Europees waren: sultan (zonder nadere aanduiding), Oen Tjoen Hok, Soemadi en R.A. Mangoendjojo.